

УДК 37.014.5

Бондар Н. О., Євтушенко В. Ю.

ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЇ ІННОВАЦІЇ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

У статті розглядаються проблеми розуміння і тлумачення інновації в освіті як інноваційного процесу та одночасно результату інноваційної освітньої діяльності. Розкривається сутність і специфіка педагогічної інновації та її похідних понять: інноваційна педагогічна діяльність, інноваційні технології освітнього процесу та інноваційне освітнє середовище. Особлива увага приділяється визначенню критеріїв педагогічних інновацій. Конкретизуються критерії готовності вчителя до здійснення інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновація, освіта, критерії інновації.

Постановка проблеми. Характерними особливостями освіти в Україні є зміна її пріоритетів із традиційної парадигми накопичення знань до інноваційної освіти, що стає в наші дні домінуючою тенденцією в усьому світі.

Зростає роль інноваційних форм життєдіяльності оновленої освіти як найважливішої системоутворюючої складової розвитку суспільства. У зв'язку із цим слід звернути увагу на основні аспекти сутності "інновації", які пропонуються в сучасній педагогічній науці й обумовлюють широке застосування нововведень на практиці.

Інновація як феномен і наукова категорія відома вже понад століття. Це поняття виникло в кінці XIX ст. на межі культурології й лінгвістики і незабаром прижилося в загальній теорії управління та бізнесі. Пізніше набуває поширення більш широкий погляд на нововведення як на поняття, що не обмежується сферою економіки і матеріального виробництва, а все більш активно включає в себе проблеми соціології, політології, у тому числі освіти. Поступово поняття "інновація", "інноваційні процеси", "інноваційна діяльність", "інноваційні технології", "інноваційне середовище" набувають поширення в педагогічній літературі. При цьому постає питання розуміння і тлумачення інновації в освітній діяльності, пояснення його широкого вживання в педагогічній теорії.

Аналіз актуальних досліджень. У працях науковців розглянуто такі аспекти інноваційних освітніх процесів: загальні проблеми педагогічної інноватики (Є. Вінославська, Л. Даниленко, А. Ладун, В. Паламарчук), впровадження педагогічних інновацій в освітній процес середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів (Н. Василенко, А. Каташов, І. Коновальчук, В. Малихіна, Н. Москаленко, О. Попова), підготовка вчителів до інноваційної діяльності (І. Гавриш, О. Гончарова, М. Дука, О. Кіяшко, І. Протасова, Л. Струценко).

Мета статті – розкрити сутність поняття інновації в освіті, здійснити огляд пов'язаних із нею похідних понять, проаналізувати критерії педагогічної інновації, розкрити основні критерії готовності вчителя до здійснення інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Термін "інновація" походить від латинського слова "innovatis" (in – в, novus – новий) і в перекладі означає оновлення, новинка, зміна. Його значення відображує послідовний процес від появи ідеї (новації), прийняття нею форми знань, далі при успішному їх засвоєнні впровадження (введення новацій) в практичну діяльність та зрештою розповсюдження реалізованої інновації і застосування її в масовий досвід.

У системі освіти інновація характеризується як: запланований процес змін, результатом яких є модифікація мети та змісту, методів, форм і технологій навчання й виховання [4]; цілеспрямований, спеціально організований, керований технологічний процес практичної реалізації суб'єктами інноваційної діяльності нових ідей, теорій, технологій із метою зміни педагогічної системи та переведення її на якісно новий рівень функціонування і результатів [8, с. 15].

Також інновація розглядається як ідеї, і процеси, і засоби, і результати, узяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи; новизна, що спрямована на якісне поліпшення освітнього процесу і його результатів, внесенням змін у цілі, зміст, методи, технології освіти, форми організації і систему управління, стиль педагогічної діяльності, організацію навчально-пізнавального процесу, систему контролю й оцінки рівня освіти, систему фінансування, навчально-методичне забезпечення [1, с. 47].

Отже, поняття "інновація" ("нововведення") містить у собі два смислових аспекти – це процес впровадження нововведень, що визначається як інноваційний, та одночасно результат творчої

педагогічної діяльності, що полягає в отриманні нового або удосконаленні вже існуючого освітнього продукту. Обов'язковою умовою визнання інновації є її застосування в педагогічній практиці.

Свого узагальнення набуває сьогодні поняття "педагогічна інновація". Педагогічна інновація розглядається як процес і результат інноваційної діяльності вчителя, вихователя, викладача, який сприяє якісному вдосконаленню педагогічної системи [7, с. 75]; як новизна (засіб), і як процес уведення цієї новизни (засобу) в практику, і як результат (продукт) процесу створення нового, завдяки чому відбуваються позитивні зміни й досягається поставлені освітні цілі.

Термін "педагогічна інновація" використовується для загальної назви нового педагогічного продукту (теоретичного, практичного), що впроваджується в навчально-виховний процес – концепції, теорії, системи, моделі, методики, технології, методи, прийоми тощо [10].

Л. Даниленко визначає освітню інновацію як новизну, що істотно змінює результати освітньої діяльності, створюючи при цьому вдосконалені чи нові освітні, дидактичні, виховні системи; освітні, педагогічні технології, методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання та виховання, технології управління навчальним закладом, системою освіти. Автор зазначає, що до освітніх інновацій у навчанні належать ті, які якісно покращують мотивацію учасників навчального процесу і вносять зміни у взаємини між учнем і вчителем, перетворюючи їх на партнерські [3].

З метою визначення ефективності того чи іншого нововведення у педагогіці виділяються наступні критерії інновації – новизна, керованість, оптимальність, результативність та можливість масового впровадження [4].

Новизна інновації може бути представлена на різних рівнях, що відрізняються ступенем популярності й областю застосування (абсолютна, локально-абсолютна, умовна, суб'єктивна).

Під керованістю розуміється спеціальна організованість інноваційного процесу, його спрямування на досягнення певного результату, який не може бути заздалегідь передбачений та повно і точно описаний.

Такий критерій інновації, як оптимальність, розглядається в якості традиційного й ефективного співвідношення сил і засобів, які затрачуються на досягнення однаково високих результатів при різній інтенсивності власної праці вчителя і праці учнів.

Результативність визначає певну стійкість позитивних результатів у діяльності вчителів, які вимірюється їх технологічністю, можливістю спостереження результатів, фіксуванням та однозначністю їх розуміння і подання, що є необхідним для оцінки значущості нових прийомів, способів навчання і виховання.

Можливість творчого застосування інновації в масовому досвіді обов'язково підтверджується на початковому етапі в діяльності окремих педагогів, а вже після апробації та об'єктивної її оцінки може рекомендуватися до масового впровадження.

У педагогічній літературі набуває уточнення поняття "інноваційний процес". Його сутність розкривається як: комплексний процес створення, впровадження та розповсюдження новацій [1]; комплексна діяльність щодо створення, освоєння, використання, поширення нововведень, які допомагають перекласти систему освіти в режим розвитку; вираження внутрішньої логіки нововведення від моменту його створення до розповсюдження; процедура застосування освітніх інновацій з метою якісної зміни мети, структури, змісту, форм і методів навчання, виховання й управління [10].

На нашу думку, неоднозначність сучасних підходів до визначення інноваційного процесу, його сутності та змісту пояснюється складністю та багатозначністю самого поняття та інших термінів і понять, які використовуються для опису.

Поняття "інноваційна діяльність" у науковому просторі окреслюється різними контекстами. Під інноваційною діяльністю в цілому розуміють культуру, що виступає як метадіяльність для трансформації суспільства в усіх сферах його розвитку [6, с. 7].

У педагогічному, більш вузькому значенні інноваційна педагогічна діяльність розкривається як: сукупність різних за цілями та характером видів робіт, спрямованих на створення та внесення педагогом змін до власної системи роботи [2, с. 6]; експериментальна й пошукова діяльність педагогічних працівників з метою розробки, експерименту, апробації, впровадження і застосування педагогічних інновацій [10].

Характерним для інноваційної діяльності педагога є творчий підхід до справи, генерування ідей, проведення експериментальних досліджень, втілення нового у педагогічну практику. Найважливіша роль в здійсненні інноваційних ідей належить учителеві, його особистісним якостям: наявності спеціальних теоретичних знань, практичного досвіду, а головне готовності до інноваційної діяльності.

У педагогіці встановлюються наступні критерії готовності вчителя до здійснення інноваційної діяльності: мотиваційний – бажання проводити експериментальну роботу, прагнення до самовираження, творчості, професійного росту, позитивне ставлення до наукової роботи, наявність інноваційного потенціалу; когнітивний – ознайомленість із педагогічними концепціями, які активно впроваджуються в сучасну освітню практику, знання методів педагогічних досліджень; операційно-діяльнісний –

опанування методикою організації педагогічного експерименту, високий рівень інформаційної компетентності, розвиненість інноваційних умінь, креативність; рефлексивний – здатність до рефлексії власного досвіду, аналізу діяльності учнів та досвіду колег [2, с. 14].

Під інноваційною педагогічною технологією розуміють сукупність форм, методів і засобів досягнення високих результатів освітньої діяльності за умов застосування педагогічних інновацій у процесі творчої діяльності педагогічних працівників. Будь-яка інновація, унікальна за своїм характером, є результатом творчої діяльності й ставить учителя перед необхідністю здійснювати пошук нових технологій, які на практиці забезпечуватимуть процес оновлення змісту та форм викладання [9].

Науковці зазначають, що інноваційною технологією стає тоді, коли вона використовується як фактор конкурентної переваги [6, с. 8]. Інноваційними вважаються ті педагогічні технології, що спрямовані на формування мотивації до навчання, удосконалення навчально-виховного процесу, який включає розробку сучасних методів навчання і виховання в системі освіти.

Критеріями ефективності інноваційних педагогічних технологій є динамізм інноваційних педагогічних технологій, оригінальність, яка відзначається глибиною та нестандартністю вирішення освітніх завдань, комплексність і цілісність використання технологій для забезпечення вихідного продукту – "досвіду нововведень", який складає базу творчого інноваційного потенціалу кожного учасника освітнього процесу, професіоналізм педагогів [6, с. 8].

Інновації в освіті є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів. Вирішення цих завдань пов'язується з організацією в освітніх закладах інноваційного середовища, у якому кожен педагог отримуватиме стимули й можливості реалізувати свої творчі ідеї.

Поняття "інноваційне середовище" в педагогічній науці найчастіше трактується як: певні морально-психологічні обставини, підкріплені комплексом заходів організаційного, методичного, психологічного характеру, які забезпечують введення інновацій в освітній процес навчального закладу. У широкому розумінні це соціально-педагогічна сфера, яка сприяє формуванню освітньої політики та освітньої культури, виступає об'єктом інноваційної діяльності педагогів, забезпечує різноманітність освітніх потреб та інтересів [10].

Критеріями інноваційного середовища вважаються: спрямування освітнього процесу і всіх його учасників до реалізації нововведень; повнота охоплення суб'єктів, об'єктів, процесів, явищ до змін; інтенсивність або міра насичення інноваційних процесів та здатність педагогів відтворювати науково-методичні та організаційні вимоги; формалізація як здатність ініціювати нові ідеї, розробляти програми і проекти, реалізувати освітні ініціативи, презентувати інноваційний досвід; упорядкування, що визначає рівень керування змінами в освіті, у тому числі матеріальне і моральне стимулювання; когерентність інноваційного середовища із запитами та потребами особистості та іншими чинниками середовища; інформаційна насиченість науково-методичними матеріалами; професійність педагогів, соціокультурна активність суб'єктів інноваційної діяльності [1].

Проведений аналіз свідчить про те, що для педагогічних інновацій характерним є спрямованість на забезпечення досягнення освітніх цілей, підвищення ефективності освітнього процесу, гарантування його якісного рівня.

Висновок. Застосування інновацій в освіті – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку освітнього процесу в усьому світі. Серед сучасних досліджень у сфері української педагогіки проблема інновації займає одне з провідних місць. Разом із тим, теоретичний аналіз наукових джерел виявляє неоднозначність у визначенні змісту основних понять та їх критеріїв. Це свідчить про те, що вони у своїй більшості перебувають у стані становлення і надалі потребуватимуть додаткового розгляду й уточнення.

Використані джерела

1. Ващенко Л. М. Система управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2006. 46 с.
2. Гончарова О. А. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 24 с.
3. Даниленко Л. І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти: теорія і практика. *Інноваційні пошуки в сучасній освіті*. Київ: Логос, 2004. С. 43–55.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Дубасенюк О. А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти // *Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: Зб. наук.-метод праць / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: ЖДУ, 2004. С. 3–14.*

6. Кіяшко О. О. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності столітті: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2001. 16 с.
7. Козак Л. В. Науковий тезаурус інноваційної освіти. *Освітня політика і освітнє право*. 2013. Ч. II. С. 74–81.
8. Коновальчук І. І. Сутнісні ознаки інноваційного середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць*. – Кривий Ріг: ДВНЗ "Криворізький національний університет", 2013. Вип. 39. С. 216–222.
9. Куліненко Л. Інноваційне оновлення освіти. *Гуманітарний вісник*. 2000. № 28. С. 373–378.
10. Малихіна В. М. Організаційно-методичне забезпечення управління інноваційною діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів в умовах великого міста: автореф. дис. ... канд. пед. наук: Київ, 2005. 22 с.
11. Підласий І., Підласий А. Педагогічні інновації. *Рідна школа*. 1998. №12. С. 3–17.

Bondar N., Yevtushenko V.

CONCEPT AND CRITERIA OF INNOVATION IN MODERN EDUCATION

The article deals with the problems of understanding innovation in education as a process, which consists in obtaining a new or improving an existing educational product. It is revealed the essence of pedagogical innovation as a new pedagogical product, which is being implemented in educational process. Particular attention is paid to the definition of criteria for pedagogical innovations, which include novelty, manageability, optimality, effectiveness and the possibility of mass implementation.

The author determines innovative pedagogical activity as experimental and search activity of pedagogical workers with the purpose of applying pedagogical innovations. The criteria for teacher's readiness to innovate such as motivational, cognitive, operational-activity, reflexive are specified.

Innovative technologies are interpreted as a set of forms, methods and means of achieving high results of educational activity in the application of pedagogical innovations in the process of creative activity of pedagogical workers. The criteria of the effectiveness of innovative pedagogical technologies reveal the dynamism of innovative pedagogical technologies, originality, complexity and integrity of the use of technologies for the provision of educational products.

The concept of "innovative environment" is treated as a set of certain moral and psychological circumstances that ensure the introduction of innovations in the educational process. Criteria features of the innovation environment are considered to be the direction of the educational process, completeness of coverage, intensity, formalization, ordering, coherence, information saturation, professionalism of teachers, and socio-cultural activity of subjects of innovation activity.

The conducted analysis shows that for pedagogical innovations the tendency is directed towards ensuring the achievement of educational goals, increase of efficiency of educational process, and guaranteeing its qualitative level.

Key words: *innovation, education, innovation criteria.*

Стаття надійшла до редакції 14.05.2018